

ARVUSTUS

Vabadussõja mitu palet. Sõda ja ühiskond aastatel 1918–1920. Rahvusarhiivi toimetised 3 (34). Koost Tõnu Tannberg. Tartu: Rahvusarhiiv, 2019, 590 lk. ISSN 2585–5654.

2019. aasta lõpus nägi ilmavalgust Rahvusarhiivi toimetiste sarjas ilmunud artiklikogumik “Vabadussõja mitu palet. Sõda ja ühiskond aastatel 1918–1920”. Kogumiku koostaja on akadeemik Tõnu-Andrus Tannberg, Tartu Ülikooli Eesti ajaloo professor, Rahvusarhiivi teadusdirektor ning väga viljakas (sõja)ajalooamatute ja artiklite autor. Kogumiku tegevtoimetaja on filoloogiadoktor Katre Kaju Rahvusarhiivist. Juba 1931. aastast erinevate nimede all välja antud jätkuväljaanne ilmus “Rahvusarhiivi toimetiste” pealkirja all kolmandat korda ja on seni üks mahukamaid – tervelt 590 lk, sisaldades 14 erineva autori uurimistöid. Kõik artiklid jutustavad lugejatele ühel või teisel viisil Eesti Vabadussõja (1918–20) ajalugu, mille lõpetanud Tartu rahulepingu sõlmimisest möödus tänavu 2. veebruaril täpselt 100 aastat.

Erinevaid Eesti Vabadussõda käsitlevaid raamatuid on (eriti viimastel aastatel) ilmunud päris palju, silmatorkavam näide on hiljuti ilmunud kaheköiteline populaarteaduslik koguteos “Eesti Vabadussõja ajalugu” I–II¹, mille autorite ringi kuuluvad ka mitmed siinse artiklikogumiku autorid, sh koostaja Tannberg ise. Mõistagi leidub seetõttu teostes kohatisi kattuvusi. Nõustun artiklikogumiku koostajaga, et see ajastu väärib endiselt värsket uurijapilku. Kuhu paigutub oma sisult aga siin käsitletav teos ja mis teeb selle eriliseks?

Tegemist on üdini akadeemilise väljaandega, sisaldades teaduslikke (korraliku viiteaparatuuriga) artikleid Eesti ajaloo olulisemast peatükist – Vabadussõjast. Raamatu pealkiri “Vabadussõja mitu palet” on igati tabav. Esiteks sellepärast, et lähenetud on sellistele kitsamatele uurimisküsimustele,

¹ Koost ja toim Lauri Vahtre (Tallinn: Varrak, 2020).

mille üldkäsitlustes tavaliselt pikalt ei peatuta. Teiseks on kasutatud mitmeid seniuurimata arhiiviallikaid, mis avavad Vabadussõja kohta täiesti uusi nurki. Üldiselt võib öelda, et kogumikku on jõudnud huvitavad ja hästi kirjutatud artiklid, mille loogiline järjestus ning keeleliselt ladus tekst teevad sellest nauditava lugemisvara. Siinkohal kiidusõnad kogumiku koostajale ja toimetajatele!

Raamat on illustreeritud erinevate dokumentide ja fotodega, mis pärinevad valdavalt Rahvusarhiivist. Üksikud illustratsioonid pärinevad Saksa Sõjaarhiivist, Saksamaa Riigiarhiivist, Prantsuse Rahvusraamatukogust, Ameerika Ühendriikide Kongressi Raamatukogust, Briti Impeeriumi Sõjamuuseumist, SA Eesti Meremuuseumist, erakogudest jm. Mõeldes ka võõrkeelsetele lugejatele, on iga artikli lõpus ingliskeelne resüüm.

Esimese ja samas mahukaima artikli autor on Tartu Ülikooli Eesti ajaloo dotsent Ago Pajur, kes kirjutab teemal “Eesti riigikaitse korraldamine Vabadussõja eel”. Lausa üle 100 lk on pühendatud ajavahemikule 11.–28. november 1918, mille algust märgib Saksa okupatsioonivõimude taandumine ja võimu ülevõtmine Eesti Ajutise Valitsuse poolt ning mille lõpetab Eesti Vabadussõja puhkemine. 28. november oli päev, mil Eesti väed asusid vasturünnakule Punaarmee vastu. Nagu artikliski välja tuuakse, tehti esimene rünnak Eestile tegelikult juba 22. novembril, aga selle löid tagasi kohapeal viibivad Saksa üksused. Artiklis püüab autor leida vastust küsimustele, kuidas jõuti kõigest 17 päevaga sisuliselt nullist riigikaitseüsteemi loomiseni ja millises seisus oli Eesti riigikaitse Vabadussõja puhkemise ajaks. Nõustun autori mõttega, et üldistuste poole püüeldes pole mõeldav detailidele keskendumine, sellest johtuvalt ongi tema teemapüstitus keskendunud vaid nimetatud novembrikuu päevadele. Autor on põhitähelepanu pööranud Eesti Rahvaväe loomisele, sh mobilisatsioonidele ja väeosadele. Samas annab ta ülevaate ka Kaitseliidu sünnist, selle juhtimisest ja tegevusest ning välisbist riigikaitse korraldamisel (Saksa, Suurbritannia, Soome, Rootsi). Pajuri artikli peamiseks ajendajaks ja oluliseks allikaks on kapten Richard Tammemäe uurimistöökäsitluste alapeatükkide mustandvariandid, mille viimane kirjutas 1930. aastate lõpus Vabadussõja Ajaloo Komitees töötamise ajal. Pajur on Eesti riigi(kaitse) kujunemisest avaldanud palju erinevaid uurimusi, kuid suuresti tänu nimetatud allikale on kõnealuse teema käsitlemine leidnud taas uue nurga.

Seni põhjalikumad uurimised oodanud teemal “Saksa okupatsioonivägedest Eestis Vabadussõja ajal” on artikli kirjutanud ajaloodoktor Mati Kröönström. Autor on Eesti arhiiviallikate kõrval olulisel määral kasutanud ka Saksamaa arhiiviallikaid ja saksakeelset erialakirjandust, mis

annavad väärtuslikku uut infot vastaspoole mõtetest ja plaanidest seoses kõnealuse sõjaga. Artiklit ilmestavad muuhulgas tabelid sõjaväeosade koosseisude kohta. Autor arutleb artiklis selle üle, kuidas mõjutas Saksa vägede kohalolek Punaarmee pealetungi Eestile. Samuti saab teada, et Eesti sõjavägi tegi sõja algul sakslastega koostööd laiemalt kui vaid ühiste operatsioonide näol. Artiklist tuli ka välja, milline oli Saksa vägede suhtumine Eesti Rahvaväkke ja miks oli neile koostöö eestlastega tegelikult oluline. Sellele asjaolule tähelepanu pööramine on oluline mõistmaks, et üldjuhul ükski välisriik ei aita teist riiki (eriti alles loomisjärgus väikeriiki nagu Eesti) ilma omakasupüüdliku tagamõtteta. Sama tõsiasi tuleb välja ka mitme järgmise autori uurimusest.

Kogumiku kõige põnevam lugemine oli siinkirjutaja arvates õigusteaduse doktori Hent-Raul Kalmo artikkel “Briti laevastiku saabumise diplomaatiline eelmäng”. Põhjuseks ilmselt just fakt, et ajaloo teemat on uuritud juristi vaatenurgast, ja see mõjub väga värskendavalt. Artiklit lugedes püsis pinevus sündmuste arengu kohta algusest lõpuni. Autor on peamiste allikatena kasutanud tollase Londoni saadiku Ants Piibu käsikirjalisi materjale, mis asuvad Rahvusarhiivis ja eriti Piibu raamatut “Tormine aasta: ülevaade Eesti välispoliitika esiajast 1917.–1918. aastal dokumentides ja mälestusis” (Tartu, 1934). Muuhulgas on autor olulisel määral kasutanud ka Suurbritannia Rahvusarhiivi allikaid. Artiklis arutleb Kalmo selle üle, kellel oli suurem roll Briti vägede Eestile appitulemises – kas Eesti välisdelegatsiooni liikmete (Ants Piip, Mihkel Martna, Eduard Virgo) abipalvel või pigem Suurbritannia valitsusel, kellel olid siin omad poliitilised motiivid. Artiklis tuleb selgelt välja, et erinevalt brittidest (ja ka Prantsuse poliitikute) nägid Eesti diplomaadid 1918. aasta sügisel ikka veel suuremat ohtu pigem Saksa vägedes kui enamlastes. Üllatav, et juttu enamlaste pealetungist pidasid Eesti Ajutise Valitsuse liikmed peamiselt Saksa propagandaks (lk 176) ja sedasi arvati veel 23. oktoobrilgi (lk 182). Artiklist saab ka teada, mis oli Briti välisministeeriumi kaugem eesmärk võitluses enamluse vastu.

Eelmise teema edasiarendusena võib võtta Eesti Meremuuseumi teaduri Arto Olli artiklit “Suurbritannia seisukohad Eesti suhtes ja Briti eskaadri tegevus Soome lahel 1918–1919”, ainult, et siin on tegemist puhtalt Suurbritannia vaatenurgaga Läänemere ääres toimuvale. Märkimisväärne on see, et autor on oma uurimistööd tehes kasutanud peajasalikul ainult Suurbritannia Rahvusarhiivi allikaid ja inglisekeelset erialakirjandust, mis lisab palju uutset Eesti Vabadussõja ajaloo uurimisse. Artiklis otsitakse vastust küsimustele, millised olid Suurbritannia välispoliitilised seisukohad Eesti suhtes Vabadussõja ajal, miks pikendati 1919. aastal Briti eskaadri lähetust

Läänemerel ja kuidas nägi välja sõjaline koostöö Eesti mereväega. Suuremas plaanis saab selgust, milline oli Eesti roll n-ö Venemaa küsimuses.

Palju on räägitud koolipoiste rollist Vabadussõjas, kellel oli sõja algul Eesti riiki rohkem usku kui täiskasvanutel ja tänu kellele on Vabadussõjast kujunenud kohati rahvusromantiline kuvand. Siinses kogumikus saame lugeda ajaloolase Merike Jürjo artiklit “Koolipoisid Vabadussõjas”. Jürjo on koos Aart Nõmme ja Hanno Ojaloga andnud 2017. aastal välja ka samanimelise raamatu. Autor kirjeldab artiklis lähemalt õppursõdurite kujunemist juba enne Vabadussõja puhkemist, millele varem pole eriti tähelepanu pööratud. Noorte poiste (nagu artiklist selgub, siis kõige nooremad olid alles 12–13-aastased) osakaal Vabadussõjas oli igal juhul oluline ja täitis oma rolli kasvõi sidepidamises, käskude ja ringkirjade kättetoimetamisel. Nii näiteks takistasid Saaremaal viibivad Saksa okupatsiooniväed Kaitseliidul luua sidet Saaremaa Kaitseliidu ülema Johannes Poopuuga, kuid õpilastel läks siiski korda kõik saadetised Poopuu kätte toimetada (lk 242). Autor annab artiklis ülevaate sellest, kui palju poisse sõjas osales, millistes väeosades nad teenisid, millised olid nende sõjalised oskused, mis vanuses olid õppursõdurid ja milline oli nende vaimsus.

Eesti Sõjamuuseumi – Kindral Laidoneri Muuseumi teadur Peeter Kaasik on luubi alla võtnud aga USA kodaniku Henry C. Reissari isiku ja tegevuse Vabadussõjas ning seda intrigeeriva pealkirjaga artiklis “Henry C. Reissar – aatemees või aferist?”. Artiklis on juttu nii vabatahtlikest väeüksustest koosneva *Scouts*-väeosa formeerimisest Reissari poolt kui ka selle likvideerimisest, kuid selle väeosa tegevusest eraldi ülevaadet ei anta, kuna see töö on tehtud juba 1936. aastal kapten Arne Võtingu poolt. Kaasik püüdis leida vastust küsimusele, kui õigustatud on Reissari aferistikuvand. Kuigi autor peab Reissari isikut puudutavat teemat üsna piinlikuks looks, on kohati tunda tema kaasatundmist Reissarile, sest “lõpuks ei annetatud Reissarile ka Vabadusristi, mida ta oma tegevuse eest kindlasti väärinuks” (lk 303). Autor kirjutab, et kellelgi polnud sõja ajal aega ega tahtmist kontrollida ei Reissari tausta ega ka eesmärke. Nagu kogumiku koostajagi eessõnas ütleb, siis õnnestus autoril kummutada mitmed senises ajalookirjanduses käibel olevad seisukohad Reissarist kui aferistist.

Otseselt sõjategevusele on kogumikus pühendatud kaks järgnevat artiklit, kõigepealt vanema põlvkonna ajaloolase Urmas Salo ja teiseks Tartu Ülikooli noore ajaloomagistrandi Jaak Veske oma. Urmas Salo artikli “Punaarmee lüüasaamine Lõuna-Eestis 1919. aasta jaanuari keskel ja selle mõju olukorrale Lätis” põhieesmärk on selgitada Punaarmee lüüasaamise põhjuseid Lõuna-Eestis ja arutleda selle üle, mida oleks Punaarmee võinud teha teisiti.

Suuremat tähelepanu pööratakse läti punastele kütiväeosadele. Autor väidab, et 1937.–38. aastal ilmunud Vabadussõja koguteoses esineb vigu Punaarmee käsitlemisel, aga lisab, et ka käesolev artikkel jätab õhku mitmeid uurimist ootavaid küsimusi. Siiski saab lugeja fakti- ja numbritihedast artiklist päris detailse ülevaate üksuste liikumisest, relvastusest jms. Autorit tuleb tunnustada selle eest, et ta on kasutanud eestikeelsete allikate kõrval ka hulgaliselt Läti Riigiarhiivi endise parteiarhiivi fondide ja Läti Riikliku Ajalooarhiivi dokumente ning läti- ja venekeelset erialakirjandust. Silma hakkas, et see on ainus artikkel, mille juures puuduvad fotod, kuid see-eest on lisatud kolm lahingutegevuse skeemi. Pikemalt on sündmustest Lõunarindel kirjutanud Salo muide värskelt ilmunud kogumiku “Eesti Vabadussõja ajalugu” I köites (alapeatükis “Vastupealetung Lõunarindel”).

Teise otseselt sõjategevust puudutava artikli “Lahingud Jõhvi vabastamiseks Eesti Vabadussõjas jaanuaris 1919” on kirjutatud Jaak Veske. Tegemist on autori 2017. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud bakalaureusetööga ja erinevalt teiste autorite artiklitest puuduvad siin eraldi alapeatükid. Ilmselt on uurimisteema valitud eeskätt seetõttu, et Jõhvi näol on tegemist autori sünnilinnaga. Noore ajaloolasena tahetakse ikka võimalusel uurida teemasid, mis on seotud oma kodukohaga. Artikkel käsitleb 15.–16. jaanuaril 1919 toimunud võitlusi Viru rindel, mida juhtis kindralmajor Aleksander Tõnisson. Eesti vägede 1919. aasta jaanuarikuise vastupealetungi üheks võtmesündmuseks Viru rindel oli operatsioon Jõhvi alevi kui olulise teesõlme vabastamiseks. Autor arutleb artiklis selle üle, kuidas Jõhvi operatsioon õnnestus ja milline oli selle mõju eestlaste moraalile. Põhjalikult on kirjeldatud Pagari mõisa vallutamist ja lahinguid Sompä, Rutiku ja Järve küla all. Huvitav nüanss, mis artiklist silma jäi, oli see, et Viru rinde lahingutega (Jõetaguse intsidentiga) oli seotud baltisaksa ohvitser ja Balti pataljoni 2. ratsa-kuulipildujakomando ülem kapten Erik Holst (täisnimega Erik Johannes Peter Ernst von Holst (1894–1962)), kes on siinkirjutaja jaoks tuntud eelkõige 1930. aastate mitmekordse Euroopa parima jääpurjetaja ja jääpurjeka konstruktorina.

University College Londoni Skandinaavia ajaloo ja poliitika dotsent Mart Kuldkepp on aga uurinud eestlaste ja baltisakslaste pika ning vastuolulise ühise ajaloo n-ö järellugu. Mahukas artikkel (üle 50 lk) kannab pealkirja “Eestlased ja “eestlaste vaenlased”“, alapealkirjaga “Survemeetmed baltisakslaste ja nende poolehoidjate vastu Eesti Vabadussõja ajal”. Artiklis uuritakse ajajärku, mil saksavastased meeolud olid Eestis võib-olla kõigi aegade haripunktis, ehk perioodi vahetult peale Saksa okupatsiooni 1918. aastal. Eestlaste rahvusliku iseteadvuse tõus ei olnud baltisakslastele kindlasti meeltemööda ja nad kaotasid oma senise juhtiva positsiooni ühiskonnas just Eesti Vabariigi

iseseisvumise järel, kuigi päris kõrvale neid ei jäetud. Hiljutine Saksa okupatsiooni aeg andis eestlastele vaid indu juurde võidelda oma õiguste ja oma maalapi eest ning, nagu Kuldkepp kirjutab, “Balti aadlile sajandite pikkuse pärisorjuse eest kätte maksta” (lk 367). Autor käsitleb artiklis Eesti ametivõimude poolt Vabadussõja ajal poliitiliselt kahtlaste nn okupatsiooniaja tegelaste ja Landeswehri toetajate vastu rakendatud sõjaväelisi ja politseilisi järelevalvemeetmeid. Otseste repressioonide kõrvaeg saabus Landeswehri sõja ajal, mil avalik arvamus baltisakslaste vastu oli eriti üles ärritatud (lk 416). Eesti ametivõimude kõrgendatud tähelepanu alla sattusid lisaks siinsetele baltisakslastele ka nende eestlastest poolehoidjad, keda kahtlustati autori sõnul kohati isegi aktiivsetes salasepitsustes Eesti Vabariigi kukutamiseks. Artiklis leidub ka kolm üksikasjalikumat juhtumiuuringut uurimisest, mida järelevalvemeetmete tulemusena algatati. Autor on välja toonud veel selle, kuidas kohalikud enamlased sakslastesse suhtusid. Mis puudutab Eesti Vabariigi tunnustamist, siis tuli sellest keeldumisi ette ka kohalikes omavalitsusasutustes ja Kuldkepp toob näiteks Kuressaare linnavolikogu, mille sakslastest liikmed keeldusid allkirjastamast ametivannet, milles avaldati truudust Eesti Vabariigile. Siin on oluline meeles pidada, et Kuressaare oligi tollal üks kõige saksastunumaid linnasid Eestis. Kahtlemata on autor võtnud uurida huvitava teema, mis väärib edasiuurimist. Samas tuleb leppida olukorraga, millest ka autoril on kahju – enamjaolt on kaduma läinud kunagise kindralstaabi teadete kogumise osakonna materjalid.

Noorema põlvkonna ajaloolaste puhul on positiivseks küljeks just see, et nad on vabad n-ö nõukogude aja painetest, mis mõjutaks kommunistlike teemade uurimist. Nii võib öelda ka järgmise autori kohta. Eesti Ajaloomuuseumi teadur Mari-Leen Tammela on teinud tänuväärset tööd n-ö punaste teemade uurimisega, mille parim näide on tema 2018. aastal Tartu Ülikoolis kaitstud doktoritöö “Isikulooline perspektiiv Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloos 1920–1940” (juhendajad dotsent Ago Pajur ja dotsent Aigi Rahi-Tamm), mida ka siinkirjutaja julgeb kiita. Kõnealuses kogumikus on aga avaldatud Tammela uurimistöö “Ristilöödud töörahva nimekiri nr 11 Eesti Asutava Kogu valimistel”. 1919. aasta aprillis viidi läbi valimised Eesti Vabariigi esimesse demokraatlikku esinduskogusse, Asutavasse Kogusse, kus kandideeris kümme nimekirja, kattes peaaegu kogu poliitilise maastiku spektri. Ainsana jäid kõrvale kommunistid, kes olid otsustanud valimisi boikoteerida. Selle asemel andsid nad välja lendlehe, mille nimetasid protestinimekirjaks ja kus kutsuti n-ö klassiteadlikke inimesi üles valimiskastidesse laskma ristilöödud töörahva nimekirja nr 11, kus olid 120 inimese nimed – sama palju kui Asutavas Kogus liikmeid –,

keda kommunistid ise nimetasid valge terrori ohvriteks (lk 423). Sinna hulka kuulusid näiteks 1919. aasta veebruaris Muhu- ja Saaremaal lahvatanud mässu käigus valitsusvägede poolt hukatud isikud. Ristilöödud töörahva nimekirja oli neist võetud kuus isikut. Saaremaa mäss on kahtlemata sündmus, mida oli hea kasutada (nii enne kui ka pärast Teist maailmasõda) kommunistliku propaganda ühe lipulaevana, kuigi selle tegelik lugu on palju sügavam ja üldse mitte nii "punane". Autor arutleb oma töös, milline oli ristilöödud töörahva nimekirja valitud isikute taust. Artikli lõpus on lisana täies mahus avaldatud ka enamlaste üleskutse valimiste boikoteerimiseks koos ristilöödud töörahva nimekirjaga.

Inimeste igapäevaelu toimimist, aga ka sõjapidamist mõjutavat majandust on oma uurimistöös käsitletud vanema põlvkonna esindaja, Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi vanemteadur Maie Pihlamägi, kes kirjutab teemal "Eesti majandus Vabadussõja ajal". Mõistagi muutub igasuguse sõja olukorras inimeste põhiprobleemiks toitlustusküsimus, millele ka autor on paljuski keskendunud. Põllumajanduse kehv olukord ja toitlustusmured olid eriti teravad näiteks 1919. aasta algul Saaremaal, aidates sellega kaasa sealsete rahutuste tekkimisele. Loomulikult käivad majandusteemade alla ka finantsküsimus ja – mis on eriti tähtis sõjapidamises – küsimus, kust saada raha. Samuti peatub autor tollasel tööstuse olukorral ning toonitab, kui oluline oli oma raha- ja pangasüsteemi rajamine. Artikli eesmärk on anda uutele faktidele tuginedes senisest laiem pilt Vabadussõja majandusest.

Sõdade puhul ei saa üle ega ümber vigastustest, haigustest ja surmadest ning sellest tulenevalt mõistagi meditsiinikorraldusest sõja olukorras. Teemal "Meditšiiniabi tagamisest Vabadussõjas" kirjutabki kogumikus Tallinna Ülikooli magistrant Anna Rinaldo. Tegemist on kogumiku kõige lühema artikliga (alla 20 lk), kuid samas fotodega rikkalikult illustreeritud tööga, mille eesmärk on käsitleda kõrvuti kolme organisatsiooni – Sõjaväe Tervishoiuvalitsuse, vabatahtlikke koondava tagalaorganisatsiooni Ühistöö ja Eesti Punase Risti – tegevust. Artiklis antakse ülevaade sellest, kui palju ja millise ettevalmistusega olid Vabadussõja-aegsed arstid, millised olid haiglad ja mis haigused laastasid sõjas inimesi. Autor toob välja, et tervishoiuteenuse kvaliteeti Vabadussõjas on peetud väga kõrgeks, mis oli võimalik tänu sellele, et suudeti mobiliseerida nii riiklikud kui ka ühiskondlikud asutused, aga olulist rolli mängis ka (mõningase hilinemisega) välisriikide saadetud abi. Lisamärkusena nii palju, et kuigi autor viitab, et Ühistöö roll Vabadussõjas on uuemas ajalookirjutuses veel analüüsimata ja et ainus ülevaade pärineb Eduard Laamanilt 1927. aastast (lk 500), siis tänaseks on Ühistöö asutamisest

ja tegevusest kirjutatud ka värskes “Eesti Vabadussõja ajaloo” I köites (alapeatükis “Vastupanu korraldamine riigisiselt”).

Tartu Ülikooli magistrandi Toivo Kikkase isikutepõhine käsitlus “Jalaväepolkude majandusülemad Vabadussõjas” kuulub kindlasti vähe või üldse mitte uuritud teemade hulka ja täiendab oluliselt Vabadussõja ajaloo käsitlemist. Sõjaväe varustamisel oli suurim puudus jalanõudest ja riietest, samuti oli probleeme väeosade toiduainetega varustamisel, mis jäi just majandusülemate juhtida. Artikli keskmes on 13 jalaväepolkude majandusülemat. Viimaste puhul analüüsib autor majandusülemate sotsiaalset päritolu, sünnikohti, vanust Esimese maailmasõja ajal ja Vabadussõja algul, haridustaset, auastmeid jm. Rohkem on tähelepanu pööratud meestele, kes sattusid Vabadussõjas sekeldustesse ega pälvinud hiljem teistega võrdväärset tunnustust.

Kogumiku viimase artikli autor on Viljandi Muuseumi direktor, ajaloolane Jaak Pihlak uurimusega “Vabadussõjas langenud Eesti ohvitseridest”. Autor annab teada, et seni ilmunud ülevaated inimkaotuste kohta Vabadussõjas on olnud puudulikud. Üks püüd seda lahendada on siinne artikkel, mis keskendub ohvitseridele, kelle hulgas on praegu teadaolevalt 256 Vabadussõjas langenut (lk 550). Autor annab ülevaate langenud ohvitseride sünnipaikadest, rahvusest, haridusest, aukraadidest jne. Samuti ohvitseride langemise aegadest ja surmapõhjustest ning lõpuks sellest, kuidas nende mälestust on jäädvustatud. Allikatest on Pihlak kõige rohkem kasutanud enda, Mati Straussi ja Ain Krillo suurepäraselt ja väga mahukat raamatut “Eesti Vabaduse Risti kavalerid” (Viljandi, 2016).

Kokkuvõtteks ütlen, et eriliseks teebki kõnealuse teose see, et valgustatud said mitmed teemad, millele üldkäsitlustes tavaliselt eraldi tähelepanu ei pöörata, nagu näiteks survemeetmed baltisakslaste ja nende poolehoidjate vastu, jalaväepolkude majandusülemad Vabadussõjas, ristilöödud töörahva nimekiri Asutava Kogu valimistel või *Scouts*-väeosa formeerinud aferistikuulsusega Henry C. Reissari isik. See ongi artiklite mõte. Loomulikult ei ole kogumikku kogutud kõik Vabadussõja “palged”, sest neid on rohkem, kui siinses valikus näeme, mistõttu leian, et kogumik vääriski ka teist osa. Üks ettepanek veel: raamatu lõpus on küll ära toodud autorite teaduskraadid ja meiliaadressid, aga oleks tore, kui lisataks ka nende lühielulood.

Artiklikogumik “Vabadussõja mitu palet” on igal juhul väärtuslik täiendus Vabadussõja ajaloo senisele historiograafiale, mida soovitan lugemiseks kõigile ajaloo huvilistele, aga eelkõige on raamat oma akadeemilisuse poolest huvipakkuv Eesti Vabadussõja ajaloo uurijatele.